

LİSE ÖĞRETMENLERİNİN BOYUN EĞİCİ DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN ALGILARI

Burhanettin DÖNMEZ

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Malatya.

Hasan DEMİRTAŞ

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Malatya.

Özet

Bu araştırmanın amacı, lise öğretmenlerinin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının düzeyini ve algılar arasında bazı değişkenlere göre fark olup olmadığını saptamaktır. Araştırma 2006–2007 öğretim yılında, Malatya ili şehir merkezinde görev yapan 445 lise öğretmeni üzerinde yapılmıştır. Araştırma verileri, Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Analizlerde t testi, tek yönlü varyans analizi, LSD, Kruskal Wallis-H testi ve Mann Whitney-U testi kullanılmıştır. Araştırma sonunda, Genel olarak katılanların boyun eğici davranışlara ilişkin, ölçekte yer alan ifadelerin kendilerini “biraz tanımladığını” ifade ettikleri, öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin alguları arasında cinsiyet, branş, medeni durum ve annenin eğitim düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı ancak, kıdem, en son mezun olunan okul ve babanın eğitim düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklar olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Boyun eğici davranış, Öğretmen alguları, Lise öğretmenleri

SECONDARY SCHOOL TEACHERS' PERCEPTIONS REGARDING SUBMISSIVE ACTS

Abstract

The aim of this research is twofold: first to determine the perceptions of the secondary school teachers' regarding submissive acts and second to determine whether the perceptions of these teachers differ according to some variables. The participants of the study consist of 445 teachers working in secondary schools located in Malatya city centre during 2006-2007 semesters. "Submissive Acts Scale" was used in this study to gather data Independent t test, One Way ANOVA, LSD, Kruskal Wallis-H test and Mann Whitney-U tests were used to analyze data collected. Findings showed that, in general participants of the study indicated that the behaviour statements in questionnaire items describe themselves as "somewhat". And, while there is statistically no significant differences between teachers' perceptions regarding gender, branch, marital status and education level of mother variables, a statistically significant difference was observed in terms of seniority, last graduated school and education level of the father variables.

Key words: Submissive acts, teachers' perceptions, secondary school teachers.

1. Giriş

İnsan ilişkilerinin önemli bir yanını oluşturan saygı kavramı, TDK sözlüğünde “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram ve başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu” olarak tanımlanmaktadır. Saygı insan ilişkilerinin önemli bir yanını oluşturur ve saygıya dayanmayan ilişkilerin sürdürülmesi güçtür. Diğer yandan itaat ise aynı sözlükte “söz dinleme, boyun eğme, buyruğa uyma” olarak açıklanmaktadır. İtaat, toplumsal etkileşimin, geleneksel otoritenin kullanılmasını gerektiren durumlarda ortaya çıkan biçimdir.⁽¹⁾ Aslında birbirlerinden oldukça farklı olan bu iki kavram toplumumuzda zaman zaman birbirine karıştırılmaktadır. Boyun eğici davranış olan itaat saygı olarak anlaşılabilen ve yine saygı adına bireyden boyun eğici davranışlar beklenebilmektedir.

Toplumumuzda anne babaların çocuklarından, yönetenlerin yönetilenlerden, öğretmenlerin öğrencilerinden, büyüklerin küçüklerden saygı adına boyun eğici davranışlar, bir başka deyişle itaat bekledikleri gözlenen bir durumdur. Bir Anne çocuğunun ne kadar saygılı olduğunu belirtmek için “eline vur ekmeğini al... gıkını çıkarmaz...” demek ve bunu üstün bir nitelik olarak gururla vurgulamaktadır. Benzer biçimde, bir veli toplantısında öğretmen, bir anneye öğrencisinin “...bugüne kadar kendisini hiç üzmediğini, hiç sözünden çıkmadığını...” diğer velilere örnek olsun diye “saygı” adını, vurgulayabilmektedir. Her gün öğrencilerin dersler başlamadan önce insana saygı yerine, büyüklerle saygı üzerine and içtikleri düşünülecek olursa, toplumdaki itaat kültürü daha iyi anlaşılabilir. Buna benzer davranışları yöneten-yönetilen, öğrenci-öğretmen ilişkilerinde de örneklendirmek mümkündür. Bu örneklerdeki davranışlar “saygı” olarak sunulsa da, burada saygı adına bireyden itaatkar davranışlar, bir başka ifadeyle, boyun eğici davranışlar beklendiği anlaşılmaktadır.⁽²⁾

Boyun eğici davranışların, daha çok Doğu kültüründe, kişilerarası ilişkilerde egemen bir davranış biçimi olduğu söylenebilir. Ağırlıklı olarak Doğu kültürünün egemen olduğu Türkiye’de saygı ve itaat kavramlarının karıştırıldığı, genel olarak gözlenen bir durumdur. Saygının egemen olduğu kişilerarası ilişkilerde birey özgür, bağımsız, yaratıcı ve üreticidir. Bu tür ilişkilerde birey düşünür, karşı çıkar, eleştirir, değiştirir, değişir ve seçenekler sunabilir. Oysa boyun eğici davranışların egemen olduğu kişilerarası ilişkilerde birey, kendisini daha az değerli ve önemli görmektedir, özgür değildir, söz hakkı sınırlıdır, yaratıcı ve üretici olmasına gerek yoktur.⁽³⁾

Kişilerarası ilişkilerde boyun eğici davranışların değil saygının egemen olması hem insan olmanın hem de demokratik yaşamın gereklerindedir. Boyun eğici davranışlar gösteren birey, kendisini daha az değerli ve önemsiz görmektedir. Bu birey özgür davranamaz ve söz hakkı sınırlıdır. Yapması gereken verilen emirlere uymaktır. Bu birey hayır demekte zorlanır, kendisini savunamaz, sözünün kesilmesine itiraz etmez, içinden gelmediği halde başkalarına yakınlık göstermeye çabalar, küçük hataları yüzünden sıklıkla özür diler, olumsuz duygularını karşısındakine ifade edemez ve

liderlik davranışı gösteremez.⁽²⁾

Boyun eğici davranışlar bireyin gelişmesini olumsuz etkileyen bir kavram olarak incelenmiş, bu niteliği ölçmek amacıyla ölçekler geliştirilmiştir. Sosyal Sıralama (Social Ranking) ve Sosyal Baskınlık (Social Dominance) kuramları çerçevesinde değerlendirilen boyun eğici davranışlar literatürde daha çok Gilbert ele alınmıştır.⁽²⁾

Boyun eğici davranışlar ile ilgili olarak çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Hünler ve Gençöz, “Boyun Eğici davranışlar ve Evlilik Doyumu İlişkisi: Algılanan Evlilik Problemleri Çözümünün Rolü” adlı çalışmalarında boyun eğici davranışların evlilik doyumu üzerindeki etkisini incelemişlerdir.⁽⁴⁾ Araştırmada, çiftlerin boyun eğici davranışlarındaki artışların, algılanan problem becerilerini düşürdüğü ve bunun da evlilik doyumunun azalmasına yol açtığı bulunmuştur. Yıldırım ve Ergene tarafından yapılan, “Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Yordayıcısı Olarak Sınav Kaygısı, Boyun eğici Davranışlar ve Soysala Destek” adlı araştırmada, aile desteği, boyun eğici davranışlar, öğretmen desteği ve sınav kaygısı değişkenlerinin akademik başarıyı manidar olarak yordadığı, arkadaş desteğinin ise manidar olarak yordamadığı bulunmuştur.⁽³⁾ Yıldırım (2004), “Lise Öğrencilerinde Boyun Eğici Davranışların Yaygınlığı” adlı araştırmasında, kızlardan çok erkekler arasında, tek çocuklu veya en az üç çocuğu olan ailelerde, ailesinin geliri düşük, ailesinden yeterince destek görmeyen, ailesinde sıklıkla sert tartışmalar olan, ailesi oldukça dindar ve akademik başarıları düşük olan öğrenciler arasında boyun eğici davranışların daha yaygın olduğunu bulmuştur.⁽²⁾ Kaya, Güneş, Kaya ve Pehlivan; Odacı; Türküm; Buss ve Craik ; McCreary ve Rhodess; Zuroff, Fournier ve Moskowitz; Ceyhan, Ceyhan ve Kurtyılmaz boyun eğici davranışlar ile ilgili araştırmalar yapmışlardır.^(5, 6, 7, 8, 9, 10, 11)

Bireylerin boyun eğici davranışları kazanmalarında anne ve babaların sorumluluklarının birinci derecede ve büyük olduğu söylenebilir. Araştırmaların sonuçlarına genel olarak bakıldığında, depresyon, sosyal kaygı, utangaçlık, nevrotik ve psikotik bozukluklar ve daha başka bazı psikolojik belirtilerin boyun eğici davranışlar ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.⁽²⁾

Boyun eğici davranışların kazanılmasında anne-babaların birinci derecede sorumlu olmalarının yanında öğretmenlerin, öğrencilere yaklaşımlarının ve onlarla kurdukları iletişim biçimlerinin de etkili olduğunu, en azından öğretmen yaklaşımlarının bu davranışların sürdürülmesine ya da bırakılmasına etki edeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu araştırmanın konusu açısından düşünüldüğünde, öğretmenlerin, öğrencilerine boyun eğici davranışları değil, karşılıklı saygıya dayalı insan ilişkilerini öğretmesi beklenir. Amerika Birleşik Devletleri'nin XVI.başkanı Abraham Lincoln'nün oğlunun öğretmenine yazdığı mektupta veciz bir biçimde ifade ettiği gibi, öğretmen çocuklara “...zorbaların yalnızca görünüşte galip olduklarını... herkes onun hatalı olduğunu söylediğinde bile kendi fikirlerine inanmasını...kibar insanlara karşı kibar, sert

insanlara karşı sert olmasını... herkes biri birine takılmış bir yöne doğru ilerlerken, kitleleri izlemeyecek gücü...haklı olduğuna inanıyorsa, dimdik ayakta kalıp savaşmayı...kendisine karşı kıvanç, insanlığa karşı derin bir inanç taşımayı” öğretmelidir. Kuşkusuz bunları öğretebilmesi için öğretmenin kendisinin boyun eğici davranışlar göstermemesi gerekir.

Bu nedenle, öğretmenlerin boyun eğici davranışları ne ölçüde sergilediklerinin belirlenmesinin önemli olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, ortaöğretimde görev yapan öğretmenlerin kendi boyun eğici davranışlarına ilişkin algılarının düzeyi ve bazı değişkenler açısından algıların anlamlı biçimde farklılaşp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Yöntem

Lise öğretmenlerinin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlayan bu araştırma; düzeyine göre uygulama, çevresine göre saha, yöntemine göre ise betimsel bir araştırma olarak nitelendirilebilir. Araştırmada tarama (survey) modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Lise öğretmenlerinin boyun eğici davranışlarına ilişkin algılarının düzeyi nedir? Sorusuna cevap bulmak araştırmanın ana amacı olarak ele alınmıştır. Öğretmen algılarının; cinsiyete, kıdeme, bransa, medeni duruma, çocuk sahibi olup olmamaya, en son mezun olduğu okula, annesinin ve babasının eğitim düzeyine göre fark gösterip göstermediğini belirlemek ise araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2005-2006 öğretim yılında Malatya ili şehir merkezinde (merkez ilçe), görev yapan 1663 lise öğretmeni oluşturmaktadır. Örneklemi ise 15-16 Mayıs 2006 tarihlerinde İnönü Üniversitesi ile Malatya Valiliğinin işbirliği ile düzenlenen, hizmet içi eğitim niteliğindeki “2.Eğitim Zirvesi”ne katılan, merkez ilçedeki genel ve mesleki liselerde görev yapan 445 lise öğretmeni oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, orijinali P. Gilbert ve S. Allan tarafından geliştirilen Submissive Acts Scale kullanılarak toplanmıştır.⁽¹²⁾ Ölçek, N.Şahin, N.H.Şahin tarafından Türkçe’ye uyarlanmış, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ) olarak adlandırılmıştır.⁽¹³⁾ Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği 16 maddeden oluşmaktadır. Her maddede sözü edilen davranışın kişiyi ne kadar iyi tanımladığı sorulmuş ve değerlendirme “hiç tanımlamıyor”, “biraz tanımlamıyor”, “oldukça tanımlamıyor”, “iyi tanımlamıyor” ve “çok iyi tanımlamıyor” şeklinde beş eşit aralığa bölünerek yapılmıştır. Ölçekten alınan puanların yüksekliği, daha fazla boyun eğici davranışa işaret etmektedir. Ölçeğin .89 olan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı, bu çalışma için .85 olarak belirlenmiştir.

İstatistiksel Analizler

Uygulama araştırmacılar tarafından yapılmıştır. 500 adet ölçme aracı öğretmenlere verilmiş, 481 adet ölçme aracı geri dönmüştür, geri dönüş oranı %96,2 dir. Çeşitli nedenlerle 36'sı geçersiz sayılmış ve değerlendirme 445 kişi üzerinden yapılmıştır.

Değerlendirme toplam puanlar üzerinden yapılarak boyun eğici davranışların düzeyi saptanmış ve bağımsız değişkenlere göre boyun eğici davranışlara ilişkin öğretmen algılarının fark gösterip göstermediğini saptamak amacı ile t testi ve tek yönlü varyans analizi (One-Way Anova) yapılmıştır. Varyans analizi sonucunda farkın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak amacı ile LSD testi yapılmıştır. Varyansların homojen olmadığı durumlarda ise Kruskal Wallis-H testi ve farkın hangi gruplar arasında olduğunu saptamak amacıyla Mann Whitney-U testi yapılmıştır.

3. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın genel amacı açısından bakıldığında, lise öğretmenlerinin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının aritmetik ortalaması, 11,38 standart sapmayla, 38,55'tir. Bir başka deyişle, ölçme aracından alınabilecek toplam puanlar 16-80 arasında değiştiğine göre Likert tipi beşli dereceleme ölçeğine göre değerlendirildiğinde öğretmenler ölçekte yer alan ifadelerin kendilerini "biraz tanımladığını" ifade etmektedirler.

Cinsiyet değişkenine göre bakıldığında (Tablo-1), araştırmaya katılanların 226'sı kadın, 219'u erkektir. Kadınların aritmetik ortalamalarının ($\bar{X}=37,69$), erkeklerin ortalamasından ($\bar{X}=37,42$) çok az da olsa düşük olması, kadınların boyun eğici davranışları daha az sergilediklerini işaret etmekle birlikte, fark istatistiksel açıdan ($t_{(443)}=-1,605/p=,109$) anlamlı ($p \leq 0,05$) bulunmamıştır. Her iki grup da boyun eğici davranışların kendilerini biraz tanımladığını ifade etmektedirler.

Tablo-1. Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının cinsiyet değişkeni açısından analizine ilişkin sonuçlar

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t	sd	P
Kadın	226	37,69	10,82	-1,605	443	,109
Erkek	219	39,42	11,90			

Bu bulgu, Yıldırım'ın ile Kaya, Güneş, Kaya ve Pehlivan'ın yapmış olduğu araştırmaların cinsiyet değişkeni açısından elde edilen bulguları ile benzerlik göstermektedir.^(2,7) Söz konusu araştırmalarda boyun eğici davranışların yaygınlığı araştırılmış ve araştırma sonucunda boyun eğici davranışların kız öğrencilerden çok erkek öğrenciler arasında daha yaygın olduğu bulunmuştur. Erkek egemen olarak ifade edilen toplumumuz açısından bu veri üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Boyun eğici davranışlar ile tükenmişlik arasında bir ilişki kurulması da olanaklıdır. Çalışma koşullarındaki olumsuzluklar nedeniyle bireyin idealizmini, enerjisini, çalışma azim ve isteğini yitirmesi olarak tanımlanan tükenmişlik bireylerde boyun eğici davranışların artmasına yol açabilir.⁽¹⁴⁾ Deryakulu, tarafından yapılan bir araştırmada erkek bilgisayar öğretmenlerinin duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarısızlık algısı ve genel tükenmişlik düzeyleri kadın öğretmenlerden daha yüksek bulunmuştur.⁽¹⁵⁾

Kıdem değişkeni açısından bakıldığında, sonuçlar (Tablo-2), kıdem arttıkça boyun eğici davranışları gösterme sıklığının arttığını göstermektedir. Kıdemi daha yüksek olan öğretmenler boyun eğici davranışların kendilerini daha çok tanımladığını ifade etmektedirler. Bu durum istatistiksel açıdan da doğrulanmakta ($\chi^2_{(5)}=17,072/p=.004$) ve gruplar arasında anlamlı ($p \leq .05$) farklar gözlenmektedir.

Tablo-2. Öğretmenlerin problem çözme becerilerine ilişkin algılarının kıdem değişkeni açısından analizine ilişkin sonuçlar

Kıdem	N	$\bar{X}$	SS	Sıra Orta.	sd	χ^2	p	A.F.
1.(1-5)	89	36,68	9,17	207,33	5	17,072	.004	1-6, 2-4
2.(6-10)	99	36,03	9,62	196,36				2-6, 3-6
3. (11-15)	85	37,11	10,25	208,68				
4. (16-20)	55	40,30	12,43	242,32				
5. (20-25)	27	41,55	13,75	250,93				
6. (26 +)	90	42,54	13,42	261,14				
Toplam	445	38,55	11,38					

* $p \leq .05$

Grupların aritmetik ortalamaları değerlendirildiğinde kıdemi 1-5, 6-10, 11-15 ve 16-20 yıl olan gruplar boyun eğici davranışların kendilerini biraz tanımladığını ifade ederken, kıdemi 20-25 ve 26 ve üstü olan gruplar boyun eğici davranışların kendilerini oldukça tanımladığını ifade etmektedirler. Buradan hareketle öğretmenlerin kıdemleri arttıkça boyun eğici davranışları daha çok gösterdikleri söylenebilir.

Bu durumun önemli bir nedeni, kıdemi az olanların daha cesur ve girişken davranabildikleri, genç olmanın verdiği özgüvenle boyun eğici davranışları sergilemekten kaçınmaları ve bunu güçsüzlüğün bir göstergesi olarak algılamaları olabilir. Diğer yandan kıdemi fazla olanların boyun eğici davranışları daha fazla kabul etmeleri, deneyimlerine dayalı olarak mücadele azmini yitirmeleri; tükenmişlik, öğrenilmiş çaresizlik gibi etkenlerle bir ölçüde açıklanabilir.

Öğretmenlerin boyun eğici davranışlarını etkilediği düşünülen bir başka değişken branşlarıdır. Bu açıdan bakıldığında öğretmenlerin branşları genel olarak sosyal, fen, sanat ve spor olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerden 378'i sosyal, 41'i fen, 26'sı da sanat ve spor alanlarında öğretmenlik yapmaktadırlar.

Tablo-3. Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının branş değişkeni açısından analizine ilişkin sonuçlar

Brans	N	$\bar{X}$	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Sosyal	378	38,62	11,46	Gruplar Arası	126,086	2	63,043	,485	,616
Fen	41	39,14	12,30	Grup İçi	57446,027	442	129,968		
Sanat Spor	26	36,50	8,48	Toplam	57572,112	444			
Toplam	445	38,55	11,38						

Analiz sonuçlarına baktığımızda (Tablo-3) aritmetik ortalamalar arasındaki farklar istatistiksel açıdan anlamlı ($p \leq .05$) bulunmamıştır. Bir başka deyişle, öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algıları arasında branş değişkenine göre fark yoktur. Farklı branşlardan öğretmenlerin araştırmaya ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalamaları dikkate alındığında üç grup da boyun eğici davranışların kendilerini biraz tanımladığını ifade etmektedirler. Bir başka ifadeyle öğretmenler boyun eğici davranışları biraz sergilediklerini düşünmektedirler.

Medeni durum değişkeni açısından bakıldığında (Tablo-4) araştırmaya katılan öğretmenlerin 371'i evli, 63'ü bekâr ve 11'i'de diğer seçeneğini işaretlemişlerdir. Diğer seçeneği dul, boşanmış vb. durumları kapsamaktadır. Bu değişken açısından da, yapılan F testi sonucu gruplar arasındaki farkın istatistiksel ($F_{(444)=1,760}/p=,173$) açıdan anlamlı ($p \leq .05$) olmadığını göstermektedir.

Tablo-4. Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının medeni durum değişkeni açısından analizine ilişkin sonuçlar

Medeni Durum	N	$\bar{X}$	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
Evli	371	38,92	11,44	Grup.Ar.	454,797	2	227,398	1,760	,173
Bekâr	63	36,09	10,37	Grup İçi	57117,315	442	129,225		
Diğer	11	40,00	14,12	Toplam	57572,112	444			
Toplam	445	38,55	11,38						

Genel olarak evliliğin beraberinde yeni sorunlar ve sorumluluklar getirdiği, evli olanların daha fazla uyma ve boyun eğici davranışlar gösterebileceği düşünülebilir. Araştırma bulguları ve grupların görüşlerinin aritmetik ortalamaları bu açıdan değerlendirildiğinde, evlilerin ($\bar{X}=38.92$) görece olarak bekârlara ($\bar{X}=36.09$) oranla daha fazla boyun eğici davranışlar gösterdiği, bu davranışı en fazla gösterenlerin ise diğer seçeneğini işaretleyenler yani dul, boşanmış vb. ($\bar{X}=40.00$) olduğu görülmek-

tedir. Böyle olmakla birlikte medeni durum değişkenine göre gruplar arasındaki fark anlamlı ($p \leq 0.05$) bulunmamıştır. Genel olarak medeni durum değişkenine göre de “biraz tanımlıyor” seçeneğini işaretledikleri söylenebilir.

Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarını etkileyeceği düşünülen bir başka değişken çocuk sahibi olup olmamadır. Tablo 5’e bakıldığında araştırmaya katılan 445 öğretmenden 354’ü çocuk sahibi iken 91’inin çocuğu yoktur.

Tablo-5. Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının çocuk sahibi olup olmama değişkeni açısından analizine ilişkin sonuçlar

Çocuk	N	$\bar{X}$	S	t	sd	P
Çocuğu olan	354	39,11	11,77			
Çocuğu olmayan	91	36,34	9,48	-2,083	443	,038

Tablo 5’de görüleceği üzere, çocuğu olan ve olmayan öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algıları ($t_{(443)} = -2,083/p = ,038$) anlamlı ($p \leq 0.05$) biçimde farklılaşmaktadır. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında, çocuğu olan öğretmenlerin boyun eğici davranışları olmayanlara oranla daha fazla gösterdikleri söylenebilir. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, çocuklarının hatırına boyun eğici davranışları daha fazla sergiledikleri söylenebilir.

Öğretmenlerin en son mezun oldukları kurumun boyun eğici davranışlar açısından bir fark yaratıp yaratmadığına ilişkin yapılan varyans analizi sonuçları tablo-6’da verilmiştir.

Tablo-6. Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının en son mezun olduğu okul değişkeni açısından analizine ilişkin sonuçlar

E.M.O.	N	$\bar{X}$	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	A.F.
1.Öğrt. Ok.Lis	3	41,66	9,23	Grup.Ar.	2598,971	3	866,324	6,95	000	2-3
2.ÖnLis.	143	41,98	13,45	Grup İçi	54973,142	441	124,656			2-4
3. Lisans	247	36,70	10,07	Toplam	57572,112	444				
4.Diğer	52	37,71	8,98							
Toplam	445	38,55	11,38							

* $p \leq 0.05$

Tablo 6’da görüldüğü gibi en son mezun olunan kurumlar öğretmen okulları ve liseleri (N=3), ön lisans (N=143), lisans (N=247) ve diğer (N=52) olarak sınıflandırılmıştır. Diğer grubuna ziraat, veterinerlik, mühendislik vb. mezunları alınmıştır.

Yapılan analizlere göre ön lisans mezunları ($\bar{X} = 41.98$) ile lisans mezunlarının ($\bar{X} = 36.70$) ve diğer grubunda yer alan öğretmenlerin ($\bar{X} = 37.71$) görüşleri anlamlı

($F_{(444)}=6.950/p=,000$) biçimde farklılaşmaktadır. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında lisans mezunları ve diğerleri gruplarında yer alan öğretmenlerin, öğretmen okulu ve liselerinden mezun olanlar ile ön lisans mezunu olanlara oranla boyun eğici davranışların kendilerini daha az tanımladığını ifade ettikleri görülmektedir. Bir başka deyişle, belirleyici olan okulun türü değil, süresidir. Daha uzun süre eğitim alan öğretmenler daha az boyun eğici davranışlar sergileyebilmektedir.

Dönmez ve Güneş, tarafından, “ilköğretim okulu yöneticilerinde tükenmişlik” konusunda yapılan bir araştırmada, üç yıllık eğitim enstitüleri mezunlarının tükenmişlik düzeyleri daha yüksek olarak bulunmuştur.⁽¹⁶⁾ Eğitim süresi uzadıkça tükenmişlik azalmaktadır. Bu bulguyu eğitim süresi uzadıkça boyun eğici davranışların gösterilme sıklığının azalmasıyla ilişkilendirmek olanaklıdır.

Ailede alınan eğitimin bireyin davranışları üzerinde etkili olduğu genel olarak bilinen bir durumdur. Bu etkinin önemli ölçüde ailenin eğitiminden kaynaklandığı düşünülebilir. Özellikle, kişiliğin gelişiminde okulöncesi dönemin önemi, kişilik kuramlarının vurguladığı ortak noktalardan biridir. Bu dönem, çocuğun aile ile yoğun etkileşimde bulunduğu ve temel kişilik özelliklerinin belirlendiği bir dönemdir. Kuşkusuz eğitimle kast edilen sadece örgün eğitim olmamakla birlikte, bir değerlendirme ölçütü olarak alabileceğimiz örgün eğitimidir. Öğretmenlerin anne ve babalarının eğitim düzeyinin öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarında farklılaşmaya neden olup olmadığı ayrı ayrı incelenmiştir.

Bu açıdan öğretmenlerin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında (tablo-7), 445 öğretmenden 160'ının annesinin okur yazar olmadığı, 266'sının annesinin ilkökul ya da ortaokul mezunu olduğu, 12'sinin lise mezunu olduğu ve üniversite mezunu olanların da sadece 7 kişi olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo-7: Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının annenin eğitim düzeyi değişkeni açısından analizine ilişkin sonuçlar

Annenin Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
1.Ok-yaz. değil	160	39,98	12,22	Gruplar Arası	690,744	3	230,248	1,785	,149
2.Okur-yazar(İlk.Ort.)	266	37,90	10,91	Grup İçi	56881,368	441	128,983		
3.Lise	12	37,08	10,41	Toplam	57572,112	444			
6.Üniversite	7	32,85	7,24						
Toplam	445	38,55	11,38						

Yapılan analizler sonunda, annenin eğitim düzeyinin, öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı bulunmuştur. Ancak, grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında ortalaması en düşük olan

grubun anneleri üniversite mezunu olanlar ($\bar{X}=32.85$) olduğu görülmektedir. Bütün gruplar ölçekte yer alan boyun eğici davranışların kendilerini biraz tanımladığını ifade ederken, anneleri üniversite mezunu olan öğretmenlerin ortalaması “biraz tanımlıyor” aralığının alt sınırına yakındır. Annenin, çocuğun okula gelmeden ailede almış olduğu eğitimdeki rolü dikkate alındığında bu sonuç daha iyi anlaşılabilir. Eğitimli annelerin çocuklarını daha çok özgüvene sahip olarak yetiştirdikleri söylenebilir.

Babanın eğitim düzeyi açısından bakıldığında (tablo-8), dikkati çeken, genel olarak babanın eğitim düzeyinin annenin eğitim düzeyinden yüksek olmasıdır. Bu grupta 445 kişiden okumaz yazmaz durumda olan 65 kişi iken, üniversite mezunu sayısı 42’ye çıkmaktadır. İlkokul ya da ortaokul mezunları (284 kişi) diğer gruplardan çok fazladır.

Tablo-8: Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarının babanın eğitim düzeyi değişkeni açısından analizine ilişkin sonuçlar

Baba Eğt. Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p	A.F.
1.Okuryazar değil	65	42,92	15,40	Gruplar Arası	1888,320	3	629,440	4,985	,002	1-2
2.Okur-yaz.(İlk-Ort.)	284	38,20	10,78							Grup İçi
3.Lise	54	35,18	8,06	Toplam	57572,112	444				
6.Üniversite	42	38,42	10,07							
Toplam	445	38,55	11,38							

$p \leq .05$

Analiz sonuçlarına bakıldığında, babanın eğitim düzeyi değişkeni açısından öğretmen görüşleri anlamlı biçimde ($F_{(444)}=4,985/p=,002$) farklılaşmaktadır. Babası okumaz yazmaz olan öğretmenlerin algıları ile diğer gruplardaki öğretmenlerin algılarının anlamlı ($p \leq .05$) biçimde farklılaştığı bulunmuştur. Diğer gruplar ölçekte yer alan boyun eğici davranış ifadelerinin kendilerini biraz tanımladığını düşünürken, babası okumaz yazmaz olan öğretmenler, ölçekte yer alan boyun eğici davranışların kendilerini oldukça tanımladığını düşünmektedirler. Bu durum ataerkil bir toplum olarak nitelendirilebilecek toplumumuzda çocukların kişilikleri ve davranışları üzerinde babanın baskın etkisi ile ilişkilendirilebilir.

4. Sonuç ve Öneriler

Öğretmenlerin, bir bakıma insan mühendisi oldukları düşünülebilir; öğrencilerin kişiliğine şekil verirler ve eğitim yoluyla bir yandan onlara kimi yeni davranışlar kazandırırken, diğer yandan yanlış olan davranışlarını değiştirirler. Öğretmenler bunu yaparken, bir yandan da kendi davranışları ile onlara örnek olmaya çalışırlar.

Boyun eğici davranışlar ve buna dayalı kişiler arası ilişkiler, bir ölçüde bireyi birey olmaktan çıkarır, nesneleştirir. Oysa saygının egemen olduğu kişiler arası ilişkilerde birey; özgür, yaratıcı ve üreticidir; düşünür, karşı çıkar, eleştirir, değişir, değiştirir ve seçenekler sunar. Oysa boyun eğici davranışların egemen olduğu kişiler arası ilişkilerde birey, kendisini daha az değerli ve önemli görür, özgür değildir, söz hakkı sınırlıdır, yaratıcı olması beklenmez.

Öğretmen çocuğun örnek aldığı önemli bir rol modelidir. Kendisi boyun eğici davranışlar sergileyen bir öğretmenin, öğrencilerine özgüven kazandıracağını ve onları boyun eğici davranışlardan uzaklaştıracağını söylemek güçtür. Bunun için öncelikle, öğretmenin boyun eğici davranışlardan uzak ve karşılıklı saygıya dayalı bir kişiler arası iletişimi benimsemesi gerekir ki, öğrencilerine itaate değil saygıya dayalı bir kişiler arası ilişkinin ipuçlarını sunabilsin. Bu nedenle öğretmenin itaat eden değil, saygı çerçevesinde ilişkiler geliştiren bir birey olması önemlidir.

Lise öğretmenlerinin boyun eğici davranışlara ilişkin algılarını belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, öğretmenlere “Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ)” uygulanmış ve elde edilen veriler bağımsız değişkenlere göre analiz edilmiştir.

Bu amaçla yapılan analizler sonunda;

1. Genel olarak araştırma evrenindeki öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin, ölçekte yer alan davranış ifadelerinin kendilerini “biraz tanımadığını” ifade ettikleri belirlenmiştir.
2. Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algıları arasında cinsiyet, branş, medeni durum ve annenin eğitim düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır.
3. Öğretmenlerin boyun eğici davranışlara ilişkin algıları arasında medeni durum, kıdem, en son mezun olduğu okul ve babanın eğitim düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklar olduğu saptanmıştır.

Bu sonuçlara dayalı olarak geliştirilen öneriler şunlardır.

1. Lise öğretmenlerinin kendi boyun eğici davranışlarının düzeyini beni “biraz tanımıyor” seçeneğini işaretleyerek belirlemiş olmaları, önemsiz bir durum olarak görülmemelidir. Ülkenin geleceğinin emanet edileceği gençlerin mücadelecisi, kararlı, azimli ve özgüveni yüksek çağdaş bireyler olması, önemli ölçüde öğretmenlerinin de bu niteliklere sahip olmasını gerektirir. Bu nedenle, lise öğretmenleri için düzenlenecek hizmet içi eğitim etkinliklerinde boyun eğici davranışların nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmalı, öğretmenlerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri artırılmaya çalışılmalıdır.
2. Araştırma bulgularına göre eğitim düzeyi ve dolayısı ile süresi arttıkça, boyun eğici davranışlarda azalma olduğu gözlenen bir durumdur. Bu nedenle, öğretmenlerin eğitim düzeyi artırılmaya çalışılmalı bu amaçla öğretmenler yüksek lisans ve doktora yapmaya özendirilmelidir.

3. Kıdemi fazla olan öğretmenlerde boyun eğici davranışların daha çok gözlenmesi nedeni ile konu ile ilgili eğitim etkinliklerinde kıdemi daha fazla olan bir başka deyişle yaşlı öğretmenlere öncelik verilmelidir.

4. Kaynaklar

1. Marshall, G. (2005). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
2. Yıldırım, İ. (2004). Lise öğrencilerinde boyun eğici davranışların yaygınlığı. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:26, ss. 220-228.
3. Yıldırım, İ., T. Ergene. (2003). Lise son sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yordayıcısı olarak sınav kaygısı, boyun eğici davranışlar ve sosyal destek. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:25, ss. 224-234.
4. Hünler, O.S. ve Gençöz, T. (2004). Boyuneğici davranışlar ve evlilik doyumu ilişkisi: Algılanan evlilik Problemleri çözümünün rolü. Türk Psikoloji Dergisi. Cilt:18, Sayı:51. ss.97-108.
5. Kaya, M., G. Güneş, B. Kaya, E. Pehlivan (2004). Tıp fakültesi öğrencilerinde boyun eğici davranışlar ve şiddetle ilişkisi. Anadolu Psikiyatri Dergisi. Sayı:5, ss. 5-10.
6. Odacı, H. (2007). Submissive behaviors and automatic negative thoughts among adolescent boys and girls: A study with a turkish sample. Social Behavior and Personality. Volum: 35, No: 8, pp.1021-1026.
7. Türküm, A. S (2005). Do optimism, social network richness and submissive behaviors predict well-being? Study with a turkish sample. Social Behavior and Personality. Volume:33, No:6, pp. 619-628.
8. Buss, D. M., K. H. Craik (1981). The act frequency analysis of inter-personal dispositions: Aloofness, gregariousness, dominance and submissiveness. Journal of Personality. Volume:49, No: 2, pp. 175-192
9. McCreary, D. R., N. D. Rhodess (2001). On the gender-typed nature of dominant and submissive acts. Sex Roles, Volume: 44, No: 5/6, pp. 339-350.
10. Zuroff, D. C., M. A. Fournier, D.S. Moskowitz (2007). Depression, perceived inferiority, and interpersonal behavior: Evidence for the involuntary defeat strategy. Journal of Social and Clinical Psychology. Volume: 26, No: 7, pp. 751-778.
11. Ceyhan, E., A. A. Ceyhan., Y. Kurtyılmaz (2005). Depression among turkish female and male universty students. Social Behavior and Personality. Volume:33, No:4, pp. 329-340.
12. Gilbert, P., and S. Allan. 1994. "Assertiveness, submissive behaviour and social comparison." British Journal of Clinical Psychology. No: 33, pp.295-306.
13. Savaşır I, Şahin NH.(1997).Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği. Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Ankara, Özyurt Matbaacılık.
14. Edelwich, J., A. Brodsky (1980). Burnout: Stages of Disillusionment in the Helping Profession. New York: Human Sciences Pres.
15. Deryakulu, D. (2005). Bilgisayar öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. Eğitim Araştırmaları. Sayı: 19, ss.35-53.
16. Dönmez, B., H. Güneş (2001). İlköğretim okulu yöneticilerinde tükenmişlik. Eğitim Araştırmaları. Sayı: 5, ss. 71-78.